

Cruel i generós,
obstinat i temerari,
sempre ben segur
de si mateix.
Jaume I, una figura
tan contradictòria
com seductora,
projecta la seua ombra
arreu del país.
El Conqueridor és el
mite fundacional dels
Països Catalans
i com a tal ha desafiat
la caducitat del temps.
“Vencedor de tants
exèrcits, vençut per la
vostra pròpia carn”,
va dir d'ell el papa
Climent IV.

L'home i el rei: Jaume I

Tots els reis habituals s'assemblen. Cada rei important ho és a la seua manera, com les famílies dissortades de Tolstoi.

Jaume I perfila la biografia dels colossos, i, com ells, desafia la caducitat del temps i els tombs de la memòria col·lectiva per ingressar al segle XXI amb més força que mai, amb més actualitat i amb més usos polítics en un país com el nostre, on la història i la filologia passen per ser uns dels entreteniments que conciten majors adhesions, tant dels manobres de la ploma com de la subalternitat escassament lletrada. Pere el Cerimoniós, per posar-ne un altre dels grans, amb una obra política gegantina, uns interessos culturals sorprenents i un sentit bastant modern de la "nació", catalana, s'entén, ha romàs exiliat dels nostres paisatges del record, com una figura exòtica que no ens pertanguera. No hi cap secret, però, en la vigència d'un i en l'oblit de l'altre. El mite fundacional d'un poble és el filtre selectiu que ha salvat Jaume I de ser tan sols pastura d'erudits. És per això que mallorquins i valencians han aferrat millor la figura del Conqueridor, mentre que amunt del riu de la Sénia els seus contorns es difuminen perquè és un altre mite, el del Guifré el Pilós, el que competeix i ordeix les complicitats commemoratives, tan ben assaonades per les llegendes, amb quatre barres de sang i tot incloses.

Jaume I, i en això el Cerimoniós el va imitar, conscient de l'originalitat i del caire irrepetible d'una trajectòria vital com la seua, tingué l'ocurrència, inèdita en àmbits de la reialesa europea, d'escriure una autobiografia. Qui diu escriure, diu manar escriure sota els seus dictats i supervisió personal, atès els seus coneixements de la cal·ligrafia gòtica contemporània més aviat rudimentaris. Un home refinat, en el sentit literal del terme, de polir, de rebaixar les arestes inevitables de la milícia, en Jaume no ho fou mai. El papa Climent IV reconeixia que "entre els altres prínceps del món als quals no va instruir la ciència literària, a tu el Senyor t'haurà dotat excel·lentment d'enginy natural, i hauràs après per molta experiència, i hauràs escoltat de bon grat les sentèn-

El mite fundacional d'un poble és el filtre selectiu que ha salvat Jaume I de ser tan sols pastura d'erudits

cies dels savis, que hauràs encomanat a la teua tenaç memòria". Les vel·leïtats trobadoresques que posaven una mica de llustre, no gaire, tampoc, en feudals ferrenys del seu temps, passen de llarg en aquest home que se'ns revela patat a l'antiga. Els combats de Jaume no seran amb el càlam, el tinter i el pergamí, sense que això vulga dir que no li plaguen les històries o els versos que, en els rars moments de descans, joglars i trobadors li reciten sobre el fons de manyagues melodies. Jaume és un home de la guerra. Aquesta ha estat la seua educació i és entorn de la guerra que es farà una idea més o menys plausible del món. La vida, en efecte, és un atac i una defensa permanent, una partida d'escacs que cal jugar amb tots els sentits i la més fina estratègia. Avancem una casella, saltem amb el cavall, ens defensem amb la torre, prenem peons, busquem la derrota de l'adversari i, si cal, pactem unes taules que salven l'honor, els

bous i les esques. Les dones, com passa amb els animals de cacera, no escapen tampoc d'aquesta òptica d'encalç i captura.

Públic i privat. Una noció com la de "vida privada" resulta si no estranya almenys bastant imprecisa en l'edat mitjana. És ben lluny encara de tota la càrrega burgesa que més tard tindrà, començant per les intimitats fisiològiques en la cambra de bany. Ni els amants poden fer el seu fet amb la tranquil·litat de l'única companyia de les seues fantasies. La concepció del futur Jaume I fou, si fem cas de la llegenda, una conxorxa de la reina Maria i els burgesos de Montpeller, destinada a propiciar la vinguda fins al tàlem nupcial del cap de trons de Pere el Catòlic, el qual, "per escalfament que hac d'altres gentils dones", que diu Ramon Muntaner, s'estava d'acomplir el deute conjugal. I mentre Pere i Maria "foren en llur deport", creient aquell que realment tenia

La seua educació no podia ser altra que la militar, repartida segurament entre l'entrenament i la fantasia

entre els seus braços una amant, a fora de la cambra hi havia pregant “vint-e-quatre hòmens bons e abats e priors e l'oficial del bisbe e hòmens d'orde e dotze dones e dotze donzelles ab los ciris en la mà... e dos notaris”, per alçar acta del reeixit i venturós encontre. No hi ha, doncs, una radical separació dels àmbits públics i privats, i aquesta confusió s'estén des de la mateixa pràctica de la política, les relacions amb els fills o l'espai interior dels habitacles fins a les activitats íntimes del cos i el mateix plor. Perquè Jaume I, tant dur ell i tant valent, plora amb una freqüència esbalaïdora. Ara bé, els seus plors són també “emocions públiques”, exhibicions d'uns sentiments amb què crea la trama de complicitats, de fidelitats, convidria dir, amb súbdits i vassalls: “E ells—referint-se als nobles aragonesos que mal l'havien aconsellat—, que ens veeren plorar, prengueren-se a plorar ab nós.” El dia que col·locaren la senyera en la torre del Temple, com a senyal de

la presa de València, diu: “Descavalcam del cavall, e endreçam-nos vers orient, e ploram de nostres ulls, e besam la terra per la gran mercè que Déus nos havia feita.” La batalla de Portopí se saldà amb la mort de dos dels més insignes nobles de la host: Guillem i Ramon de Montcada. Així que el bisbe de Barcelona li ho fa saber, “presem-nos a plorar”, per dir-li de seguida: “No plorem, que ara no és hora de plorar, mas llevem-los del camp, pus que morts són.” Les llàgrimes integren aquell llenguatge de símbols i convencions, com són també la riialla, la fama o el protocol, de la trama feudal. Els vicis i les virtuts dels reis són més que res imperfeccions o bondats polítiques, que nuen o deslliguen les obediències.

Amb la *Crònica* o *Llibre dels feits* tenim l'oportunitat de saber moltes facetes concernents al tarannà, els costums i les manies del rei, just allò que s'esfuma en els materials documentals amb

què l'historiador s'apropa a les biografies dels grans. El problema no és la manca de credibilitat, tot i les errades inevitables de la memòria, sinó els silencis i els oblits conscients de passatges de la pròpia vida que Jaume I ha preferit obviar o com a molt passar-hi de puntetes. Tot i això, la coralitat de la vida pública, la del rei, guerrer i polític, ofega la de l'home singular, la de l'espòs, pare, amant i trist pecador de missa diària. La *Crònica*, la seua particular crònica, és una immensa justificació davant la història, davant Déu també, i per això són els “feits”, les gestes, i per damunt de tot les tres conquestes de Mallorca, València i Múrcia allò que mereix el record i l'inventari. Però de tant en tant, enmig de les coreografies bèl·liques o la negociació política, en Jaume deixa anar pistes de la seua personalitat. Llavors descobrim un home contingent, que s'ha tret l'arnès, la coriàcia protecció de la virilitat feudal, i contempla les imprevisibles belleses que l'atzar ha posat davant seu. Quan l'armada ix de port cap a Mallorca, en aquell vaivé de veles agitades pel vent i omplint l'horitzó, el rei, que és a terra mirant-s'ho amb ulls ensonyats, no s'està de dir, com una premonició carneriana: “E faia-ho bell veer a aquells que romanien en terra e a nós, que tota la mar semblava blanca de les veles, tan era gran l'estol.”

L'home de la guerra. Ben mirat, la guerra és la raó de ser d'un rei durant els segles medievals, d'un rei i de qualsevol cavaller. Tots els biògrafs de Jaume I han remarcat la difícil infantesa, primer sota la tutela de Simó de Montfort, el croat francès que aixafarà Pere el Catòlic a Muret, i després sota la dels templers dins els murs del castell de Montsó. La seua educació no podia ser altra que la militar, repartida segurament entre l'entrenament del cos i l'excitació de la fantasia a frec de les històries glorioses dels seus avantpassats i, sobretot, de les aventures de cavallers rodavons que omplien la literatura oral del seu temps. Ben prompte sabrà el gust de la guerra. La marxa definitiva de Montsó sembla que s'esdevé contra el parer d'algun feudal

poderós, i el rei ens revela que "nós lladoncs no havíem mas nou anys, e, per temor de la batalla que cuidàvem haver, un cavaller prestà'ns un gonió lleuger que ens vestíssem: e açò fo el nostre començament de les primeres armes que nós presem".

Al jove Jaume cal parar-li els peus. És un arrauxat, un temerari que s'exposa gratuïtament als perills. En una escaramussa dels defensors de Borriana, que agafa per sorpresa el rei, en primera línia guardant l'artilleria, confessa als seus futurs lectors: "E creats en veritat que dues vegades nos descobrim tot lo cos, per tal que els de dins nos ferissen, per ço que, si a llevar nos hagúessem del seti, que dixessen que pel colps que nós havíem pres nos em llevàvem." No seria, en efecte, per covardia que haguera d'alçar el setge, com li recomanaven els nobles aragonesos. "Mas Nostre Senyor Jesucrist sap les coses com se deuen fer, e com deuen ésser: a aquells qui ben vol fa-

los lo mellor, e aital se fes a nós, que no volc que preséssim mal ni colp, e presem la vila." Déu sempre estava de la seua part, aquesta era una convicció incommovible que li donarà ales en les empreses de conquesta.

Uns anys abans, a Mallorca, no pot comportar que l'host haja entrat a batalla sense ell, i juntament amb uns cavallers va a l'encaç d'escamots dispersos, sense conèixer la geografia del lloc ni les forces de l'adversari i si, en realitat, li havien parat una trampa. L'acció li costa els retrets de Ramon de Montcada: "Què havets feit? Volets ociure a nós e a vós?, que si per mala ventura vós vos perdiets, e sots ara nat a reec de perdre, la host e tot l'als seria perdut." En la batalla de Portopí de nou l'han de frenar, i li agafen el cavall per les regnes. Dos cavallers l'adverteixen: "Vui nos ociurets tots, e la vostra rava-ta nos matarà." Jaume, preocupat una vegada més perquè no ningú puga pensar que s'acoquina davant els perills,

els respon: "No us cal, que no só lleó ne lleopard; e pus tant ho volets, aturar-me he, mas Déu vulla que no ens en vinga mal d'aquest aturar."

Una energia física incommensurable, la condició d'atleta, sostenen la fortale-sa del seu cos. Són rares les malalties d'en Jaume. Al setge de València, mentre uns almogàvers prenen Russafa, ens fa saber que "nós llavores havíem mal als ulls, e no els podíem obrir menys d'aigua calda que els nos lava-ven". Probablement, doncs, una conjuntivitis sense importància. Uns dies més tard, s'acosta a les muralles, on tornejaven cavallers moros i cristians, perquè fins i tot en els intervals de la guerra hi havia lloc per a l'entreteni-ment, les competicions i els simulacres de combat, que, no cal dir-ho, reforça-ven les identitats dels adversaris. Quan ja se'n torna cap al campament, un bal-lester moro li llançà una sageta amb tanta punteria que li encertà "ab lo cai-rell prop del front...; e nós, ab ira que

UNIVERSITAT
ID VALÈNCIA

FUNDACIÓ
UNIVERSITAT EMPRESA
ADEIT
UNIVERSITAT ID VALÈNCIA

Patrocina:

Col·laboren:

Levante EL PAIS

LAS PROVINCIAS

EL MUNDO EL TEMPS

Informació i Sol·licituts:

FUNDACIÓ UNIVERSITAT-EMPRESA.
ADEIT.

Plaça Verge de la Pau, 3
46001 València
Teléfono 96 398 39 39
Fax 96 398 39 33.

www.adeit.uv.es/postgrado
formacion.adeit@uv.es

1ª Edició

Departament de Teoria dels Llenguatges i Servei de
Comunicació i Informació de la Universitat de València

www.adeit.uv.es

Màster en Periodisme de Complexitat en la Societat de la Informació

Novembre 2001 · Juny 2002

Duració: 480 hores.

Programa: Anàlisi de les societats avançades • Periodisme de complexitat • Gestió del coneixement • Tecnologies de la informació i de la comunicació • Aprofitament de la informació científica • Comunicació estratègica • Tractament del coneixement especialitzat • Control de qualitat en comunicació • Desenvolupament d'empreses comunicatives digitals • Eficàcia comunicativa i nous llenguatges

Direcció: Josep Lluís Gómez Mompert

Preinscripció: 3 de setembre a 11 d'octubre de 2001.

Matricula: 15 a 31 d'octubre de 2001.

La mandra no estava feta per a ell. Les pauses bèl·liques o diplomàtiques les omplia amb caceres

n'haguem, donam tal de la mà en la sageta que trencam-la; e eixia'ns la sang per la cara a enjús, e ab lo mantell de sendat que nos aduíem torcàvem-nos la sang, e venfem rient, per tal que la host no se n'esmaiàs. E entram-nos en un reial en què nós posàvem, e egrossà'ns tota la cara e els ulls; si que de l'ull de la part en què nós érem ferit no poguem veer per quatre o per cinc dies. E, quan la cara nos fo desinflada, calvalgam per tota la host per tal que la gent no fos tota desconhortada". Enloc de proferir un crit de dolor, doncs, Jaume se'n riu de la ferida escandalosa, com si tot plegat no fóra més que un joc de xiquets. Ha sentit de prop l'urpada de la mort, però s'endevina una vegada més la mà del seu protector perquè l'ensurt es quede en un d'aquells traus, certament esgarrafós, que tatuaven la pell i la cara dels guerrers i, com una carta nàutica, detallaven les rutes il·lustres del combat: "E Déus, que ho

volc, no traspasà lo test." El senyal que la sageta deixa en el seu crani servirà justament per identificar les despulles de Jaume I, quan set-cents anys més tard tornen de nou al monestir de Poblet.

La sang a borbolls, les nafres terribles, les amputacions de membres, totes les seqüeles de la guerra, esdevenen el pa de cada dia. Si és menester el rei es converteix en metge de campanya, encoratja els valents que l'acompanyen i han quedat malmenats en un encontre. Quan l'avisen que davant Borriana han ferit per la cama Bernat Guillem d'Entença mana a anar a buscar estopa, i "nós mateix traguem-la-li, e metem-li de l'estopa ab aigua, e faem-li lligar la nafra ab un tros de camisa d'un escuder, e quanc hac lligada la nafra, pregam-lo que es n'entràs a la host... e l'estalviariem tro que ell fos millorat".

Quasi sempre d'una banda a l'altra dels seus dominis, s'ha habituat més a

la duresa de la tenda de campanya que a les comoditats de la cort i els seus palaus de Barcelona, Saragossa o València. Ni la mandra ni la quietud estan fetes per a ell. Les pauses bèl·liques o diplomàtiques les omple amb les caceres. Com a noble que és, no s'entreté en peces menudes. Ell caça com una passió militar més, i per tant va a l'encalç d'animals grans i sobretot que li exigeixen estratègies d'encalç, com el senglar. De tantes voltes que ha eixit de cacera per les parts de les muntanyes de Terol se les coneix com la palma de la mà. Les expedicions solen dirigir-les guies coneixedors de la zona, però en aquesta franja muntanyenca que divideix les terres aragoneses i valencianes a Jaume no cal demanar "negú adalill que ens guiàs". La falconeria és una altra modalitat practicada pels rics i els poderosos, ja que és car mantenir aquests ocells de presa. Contra les bestioles petites són els falcons i no pas ell qui ha d'enfrontar-s'hi. Jaume els porta amb ell i li serveixen per prestigiar la figura reial: a Borriana, diu, "entram ab nostre falcons gruers". I prou que se'n vanta, a continuació, que amb les seues eixides podia abastir tota la gent que el servia: "E nós no lleixàvem la caça, sí

que de nostra caça, entre senglars, e grues e perdius vivíem en nostra casa, de carn, vint cavallers, menys dels altres oficials que hi eren.”

La falconeria li subministra, a més de carn eventual i suculent, oportunes figures literàries que exornen el seu llenguatge de soldat. La persecució de l'animal i la de l'home són si fa no fa una mateixa cosa, encara que en grau distint. El dia que rep una “lletra d'amor” dels reis dels tàrtars, el “pus alt rei del món”, en rep una altra de desafiament del noble aragonès Ferrís de Liçana.

I un rei com Jaume que “solíem pendre grua et avoçtarda”, ara s'hauria d'entretenir amb “coloms e pigues”. No té mercè amb els revoltats que donen suport al vassall rebel. Ja els ho prediu, als cavallers que entren dins el castell de Liçana: “Nós vos farem una prendòtica: en tal punt entrarets lla que jamás no farets mal a mi ni a altres... Açò vol Déus que nós vos deïm car lo vostre pecat vos encombrarà.” És la mà de Déu, no cal dir-ho, qui guia els seus passos. Quan el castell per fi es ret, Jaume I s'està de qualsevol mostra de pietat sobre els que considera els “majors malfaitors que dons Ferrís havia en son poder”, i així “penjam per lo mur del castell aquells qui feien a penjar, e dels altres de paratge faem aquella justícia que es deu fer d'hòmens que aital cosa fan a son senyor”.

La crueltat inútil amb l'adversari sol superar la vanitat, i no és poca la que exhibeix al llarg de les pàgines de la *Crònica*. Crema uns deu moros que custodiaven de la torre de la Boatella de València perquè no s'havien rendit quan els ho va demanar. Captura disset moros d'Énguera, i com que els defensors resisteixen, “a la vista d'ells faeme la meitat escapsar, e l'altra meitat enforçar”. Penja d'un arbre un home de Conca, això sí, després de “penitenciar e confessar”, perquè havia parlat amb els moros de Xàtiva, en contra de la crida del rei que ho prohibia sense el seu permís. Jaume I no té cap escrúpol a manar en el setge de Madina Mayurqa que els enginys de guerra llançaren, a més de pedres, els caps d'una partida dirigida pel cabdill Fatil·la, per sembrar el terror dels assetjats. Bernat Desclot

En Jaume també patí “escalfament” de gentils dones. A la ‘Crònica’ ho cobreix amb un vel de silencis

n’annota el nombre: quatre-centes dotze testes de moros. Amb no poca complaença relata la situació extrema dels darrers resistents de Mallorca, malvivint en les muntanyes, “que no podien collir pa sinó en alguns llocs catius, e aquells no els podien bastar, si que vengueren a tan gran destrets que peixien les herbes per les muntanyes en manera de bèsties”. A les envistes del castell de Cullera, on s’havia refugiat una gentada de les alqueries dels voltants, para uns *fenèvols*, una mena de catapultes, amb la certesa que “quan la pedra erràs lo castell, que no el ferís, ferria de la part on nós érem, que era tot ple de fembres, e d’infants e de bestiar”. Això mateix fa a l'alqueria de Montcada fins que els defensors s’hagueren de retre, “tan gran era la pudor que els dava aquella mort del bestiar”.

La inflexibilitat es torna clemència, magnanimitat i tutela amb els que s’han retut, amb els que han buscat la submissió negociada en lloc de la resistència. Hi ha una anècdota, potser la

més coneguda del rei, que revela fins a quin punt s’aferra a la protecció donada. A punt de marxar de Borriana amb l’host s’adona que una oroneta havia fet niu “prop de l’escudella en lo tendal” reial. Un altre en el seu lloc l’hauria tret sense donar-li més importància, però Jaume, i ací se’ns descobreix potser també una mica supersticiós, manà “que no llevassen la tenda tro que ella se’n fos anada ab sos fills, pus en nostra fe era venguda”. La fe és sagrada, i la memòria de Jaume desconcertant, capaç de seleccionar per a l’autobiografia aquesta aparent menudesa d’entre el brogit de tants grans esdeveniments dels quals fou protagonista.

L’home de dones. En Jaume, com son pare, també patí “escalfament” de gentils dones. A la *Crònica* ho cobreix amb un vel d’interessats silencis. La dona no és un tema que mereix la digressió, un relliscament com el de l’oroneta o el de la mar plena de veles blanques. Jaume ha volgut i ha sabut

La seua iniciació en els afers deleitosos de l'amor vingué marcada per la precocitat i la imperícia

controlar els sentiments. Els reserva en tot cas per a la Verge, per la qual mostra una veneració absoluta. Les esposes i amants, si apareixen, és perquè són reines o companyes oficials, amb les quals ha signat fins i tot documents que legitimen una unió temporal sense benedicció eclesiàstica. A part la condició irresistible de rei, que és al cap i a la fi la decisiva, Jaume tenia un cos admira-

ble. Desclot en fa el millor retrat: "Fo lo pus bell hom del món; que ell era major que altre hom un palm, e era molt bé format e complit de tots sos membres, que ell havia molt gran cara e vermella e flamenca, e el nas llong e ben dret, e gran boca e ben feita, e grans dents belles e blanques que semblaven perles, ells ulls vairs, e bells cabells rossos semblants fil d'aur, e grans

espatles, e llong cors e delgat, e els braces grossos e ben fets, e belles mans, e llongs dits, e les cuixes grosses, e les cames llongues e dretes e grosses per llur mesura, e els peus llongs e ben feits e gin cauçants." Equipat amb tant gran bellesa i consistència de membres, degué ser l'admiració del personal femení de les corts contemporànies. Unes corts que sovint es convertien en llocs de depredació sexual, per part de marits corcats pel tedi, de vells que es resistien a la decrepitud i sobretot de joves fogosos que buscaven esposa per la via ràpida, o bé donar solta a les fiblades dels engonals amb el nodrit servei domèstic que poblaven aquella mena de bordells refinadíssims i amens.

La iniciació de Jaume I en els afers delictuosos de l'amor vingué marcat per la precocitat, la imperícia i senzillament la impossibilitat de consumir el que s'espera d'un espòs. Però, què hi podia fer un nen de dotze anys! Els aficionats a la psicologia recreativa i a la psicoanàlisi han volgut veure-hi reaccions neuròtiques. La voracitat sexual del Conqueridor no seria sinó el fruit d'una primicera relació traumàtica. La psicoanàlisi té aquestes derivacions imaginatives perfectament prescindibles. Fill únic, hostatge dels llinatges poderosos de Catalunya i Aragó, calia casar-lo al més prompte possible per assegurar el futur de la corona amb un hereu. Els íntims de Jaume així li ho aconsellen, "car ells havien gran resguard de nostra vida per raó de malalties o de metzines que ens donassen". La candidata escollida fou la princesa

Cines Babel
Cines Albatros

Cines Albatros

NUEVE REINAS
Una pel·lícula de Fabián Bielinsky

Si presentes aquesta butlleta tindràs el següent preu especial:

Si ets subscriptor d'EL TEMPS:
575 ptes. tota la setmana

Si ets lector d'EL TEMPS:
575 ptes. de dilluns a dijous

C/ Fra Lluís Colomer, 4. VALENCIA

Elionor, filla d'Alfons VIII de Castella, i el 6 de febrer de 1221 ja se celebren les noces, al temps que Jaume era armat cavaller. "E podíem llaora haver dotze anys complits e entràvem en lo tretzè —anota en la *Crònica*—; sí que un any estiguérem ab ella que no podíem fer ço que els hòmens han a fer ab sa muller, car no havíem l'edat." Jaume estén la preocupació per la imatge que deixarà al terreny de la virilitat sexual. La naturalesa imperfecta encara del seu cos, la *ninea*, eixa paraula que sol emprar per justificar-se, l'eximeix de les proeses d'un amant solvent.

Amb el temps tindria l'oportunitat de demostrar-se i demostrar-ho als altres amb escreix. La figura del rei és sinònim de prosperitat, de fertilitat, de fecunditat; és la condició necessària perquè els ordes —els guerrers, els oradors, els llauradors i ara els burgesos— realitzen les funcions específiques que tenen assignades de combatre, pregar, fer fructificar el camp i treballar en els negocis i els tallers. Les teories de la monarquia ho precisen amb mots escaients. Res més amarg per a un país que un rei estèril en tots els sentits. Les còpules reeixides de Jaume amb les esposes i les amants havien d'omplir d'alegria els seus súbdits. Ningú no se'n feia creus, tret d'eclesiàstics primmirats, per la constància amb què el rei contribuïa particularment a fer un món més ple. Les famílies abundants esdevien la millor metàfora del país que creixia i desbordava les seues fronteres.

La sort per als fills que procrearà fora del matrimoni el porta a negociar documents no poc complexos amb les amants. La primera, la primera amb seguretats, val la dir, va ser Aurembiaix, la comtessa d'Urgell. D'Elionor, se n'havia cansat, i aquesta inconstància tan masculina marcarà la tònica de les relacions amb les dones. Ja abans d'iniciar els tràmits del divorci, sota el pretext de la consanguinitat, tots dos es posaren a viure junts després d'un encontre amb totes les traces d'haver estat fulminant. Aurembiaix presentava l'aliciet afegit del comtat d'Urgell, susceptible de ser incorporat a la corona. La passió de Jaume va ser foc d'encenalls, i ell mateix poc més d'un any

El cos de Jaume I, fins gairebé la vigília de la mort, és com un vell roure que aguanta les ventades

després la va casar, el juliol de 1229, amb l'infant Pere de Portugal. Aurembiaix mor l'estiu de 1231, d'una malaltia tan veloç com cruel que se l'endu en plena joventut. Tenim tot el dret d'imaginar-la ferida per l'amor.

Durant els setze anys de matrimoni amb Violant d'Hongria, que li donà nou fills, no s'està de lligar-se sentimentalment a altres dones que al seu torn contribueixen a dilatar la nodrida progenitura reial. Blanca d'Antilló, Berenguera Fernàndez i Guillema Cabrera són els noms de les que han transcendit l'anonimat. Degué haver-n'hi més, si més no d'eventuals, que resolien les urgències d'una nit en campanya o de parada en el camí d'aquest viatger infatigable. El 1255, quatre anys després de la mort de Violant, el rei coneix Teresa Gil de Vidaure, amb aquell arravatament i aquell defici que el lligà a Aurembiaix. Teresa alimentarà el teatre

castellà del barroc fins al mateix Zorriella, i comptarà amb no poca veneració a València, com a prototip de la dona virtuosa temptada pel lúbric i llenegadís Jaume I sota la promesa de matrimoni. Se'ls tenia com a esposos de fet, després del document preceptiu amb què el rei tractava de preveure el futur d'una probable descendència. Una vegada més se'n cansà, o més aviat, la reemplaçà per una nova passió, la de Berenguera Alfonso, neboda de Ferran III de Castella. Fins i tot demanà a Roma el divorci, amb l'argument ara que Teresa havia agafat la lepra i era impossible cohabitar junts. El papa, Climent IV, no sols no el desautoritzà. sinó que censurà durament i li féu saber que no anava a prestar-se com a encobridor de les seues malvestats luxurioses. Berenguera ocupà el lloc deixat per Teresa, que es retirà al monestir de la Saïdia, fundat per ella mateixa.

Remordiments i, sobretot, la por d'anar de cap a l'infern l'havien de burxar de tant en tant com a qualsevol altre cristià. Ell és conscient que els reis no se'n duen "quan ve la hora de la mort sinó sengles llençols, mas que són de mellor tela que los de l'altra gent". Jaume deu posseir la pròpia jerarquia de pecats, i en el seu fur intern creu que si més no els de la carn poden i deuen ser esmenables per la seua ingent obra d'eixamplar els dominis de la fe. Abans d'entrar en batalla a Múrcia, demana penitència a fra Arnau de Segarra, persuadit "que a nostre Senyor no li cuidàvem tenir altre tort per què nós deguésem ésser perdut, sinó tant solament de dona Berenguera, e nós havíem en cor d'ésser ab ella menys de pecat així com hom deu ésser ab sa muller". Però el fet de conquerir el regne de Múrcia per tornar-lo cristià "no ens tenia dan en lo dia de la batalla" i, en efecte, "serviríem tant Déu en aquell dia e en aquella conquesta, que ens perdonaria". Beren-

guera, malgrat les amonestacions papals i amb les benediccions d'uns frares que sabien del mal geni del rei que fins i tot tallà la llengua a un bisbe, fou la companya de Jaume fins que el 1272 una malaltia acabà amb la seua vida.

Amb seixanta-quatre anys, una edat més que provecta en aquells temps, calia esperar que Jaume haguera començat a preparar el viatge més decisiu que emprèn tot cristià. Però seguirà practicant la incontinència amb la lleugeresa de sempre, si bé amb les xacres inevitables de la vellesa. Sibil·la de Sarga és l'última dona que li fa més passador el postrem tram de la vida, en contra de nou de la diatriba del papa i l'amenaça d'excomunió o entredit.

El cos, fins gairebé a la vigília de la mort, és com un vell roure que aguanta les ventades. El 1274 encara projecta el somni d'una croada. Al febrer és a Alzira, l'1 de maig ja és a Lió per entrevistar-se amb el papa Gregori X. Hi ha una distància esfereïdora que recorre

per etapes en un viatge d'anada i tornada. La nomenada de Jaume I és ja de tal magnitud que per recórrer una llengua fins al palau del papa li calgué "del matí tro a hora de mig dia, tanta era la multitud de gent que hi era, e que eren eixits a nós a reebre". Són els mateixos que, embadalits, diran: "El rei no és tan vell com hom dezia, que encora poria doner a un turc una gran lancea."

Aquest era Jaume I, vanitós fins a les hores postremes de la vida, obstinat, temerari, cruel, generós, segur de si mateix. Excel·lí més en el seu vessant públic que en el privat, però hem convingut que la línia que separava l'una i l'altra s'esborrava amb facilitat. Amb tantes virtuts com defectes, però amb la sort del que la busca i l'obté, potser el millor resum de la vida de Jaume I la féu el papa Climent IV quan li va dir: "Vencedor de tants exèrcits, heu estat vençut per la vostra pròpia carn."

Ferran Garcia-Oliver

25 ANYS FENT SAÓ

La revista degana del País celebra amb els amics les noces d'argent

Els protagonistes d'enguany són:

- El Pare Batllori
- Intermón
- Andreu Alfaro
- ... I tots vosaltres!!!

L'esdeveniment tindrà lloc el dia 19 d'octubre a les 22 h. a l'hotel Reina Victòria.

Presentarem un llibre sobre l'obra del P. Batllori, del qual són autors A. Hauf, A. Mestre, F. Cantú, E. Duran, J. Solervicens, H. Ragner, J. Bada, J. Massot, P. Reig i E. Marín.

Intermón rebrà l'impost revolucionari de SAÓ. És la nostra aportació a un món més just.

Andreu Alfaro s'ha encarregat enguany de fer el cartell. Durant tot l'any es constituirà en la presència viva de la revista.

